

Er is zoveel meer dan het verleden

Als de PvdA de afgelopen zeventig jaar iets tot traditie heeft gemaakt, is het wel heimwee naar de glorie-dagen, onvrede over de huidige koers en pessimisme over de toekomst. Drees, Den Uyl en Schaefer – daarna was het niet veel soeps. Jammer, want juist nu liggen er kansen: het einde van het neoliberale tijdperk lijkt nabij en met ijzersterke burgemeesters kan de sociaal-democratie op lokaal niveau worden uitgedragen.

HENK TE VELDE

Hoogleraar politieke geschiedenis aan de Universiteit van Leiden

Het initiatief voor *Zeventig jaar Partij van de Arbeid* kwam uit de wetenschap, niet de partij. Het is een compliment voor de partij dat toch de helft van de auteurs bestaat uit actieve partijleden: weinig partijen kunnen zoveel expertise bijeenbrengen. De kracht van het boek is het overzicht dat het biedt vanuit telkens wisselend perspectief.¹

Een relativerende beschouwing over de meningsverschillen binnen de partij (Koole, Den Ridder, Van Holsteyn) leert dat de partij zelden echte vleugels heeft gekend – wat meteen ook deels verklaart waarom de partijelite zo makkelijk de partij disciplineert in dienst van een rol in de regering.

Een mooi geschreven overzicht van de ideologische posities (Becker) toont dat het probleem niet zozeer het ontbreken van ‘ideologische veren’ is – een gesloten ideologie was er nooit – maar de afwezigheid van een ‘herkenbaar en bindend perspectief’. Ori-

neel voor een boek als dit is de nadruk op het wethouderssocialisme (Nieuwenhuijsen) dat voor de partij van essentieel belang is geweest; het zet je aan het nadenken over de huidige paradox van decentralisatie van taken versus enorme concentratie op nationale politiek bij partijleiding en media.

Even origineel is de analyse van de lange illusie van de PvdA om een socialistisch of in ieder geval een sociaal Europa te scheppen (Voerman). De boodschap is helder: je hoeft je niet af te keren van Europa om in te zien dat de PvdA een risico neemt door zich zo zonder voorbehoud te committeren aan het in wezen toch neoliberale Europese financiële project. Buiten beschouwing blijft overigens wel dat Europa voor de mensenrechten een belangrijke rol heeft gespeeld.

Mooi is ook de samenvatting van eigen werk van Van den Berg, dat door zijn oproep uit het kabinet te stappen al de nodige aan-

Henk te Velde *Er is zoveel meer dan het verleden*

dacht getrokken heeft. Hij legt helder uit hoe het ideologische initiatief de PvdA in de jaren tachtig ontglipte, waarna de partij in de regering nog best successen boekte, maar verder vooral bezig was liberale initiatieven te amenderen in plaats van zelf initiatief te nemen. Overigens denk ik dat het ideologische initiatief daarvoor ook niet geheel bij de sociaal-democratie lag, aangezien er in de naoorlogse decennia een rooms-rood bondgenootschap met een grote katholieke inbreng was. De echte ideologische dominantie liep van het einde van de jaren zestig tot begin jaren tachtig. Nog het kabinet-Van Agt deed niet veel meer dan een sociaal-democratisch project amenderen, pas met Lubbers begon iets anders.

Heimwee en defaitisme

Zo zet dit boek op allerlei manieren aan het denken. Als je er oog voor hebt althans, want het vreemde is dat de eerste indruk ervan (op mij als politiek historicus en buitenstaander) niet veel meer is dan de bevestiging van decennia van sombere PvdA-analyse. Dat zit wellicht in de thematische opbouw, waardoor bijdrage na bijdrage tot de conclusie komt dat het na alle mooie zaken uit het verleden tegenwoordig niet meevalt.

Een beetje murw word je er als lezer wel van. Is er geen ander perspectief denkbaar? Laten we beginnen bij de huidige coalitie-partner. Die stond er na de oorlog ongeveer zo voor als de PvdA nu: beperkte electorale aantrekkingskracht, weinig ideeën en geen tekenen dat dit snel zou veranderen. In die tijd en de halve eeuw erna dacht niemand dat er ooit nog een liberale premier zou komen en decennialang verwachtte ook niemand zelfs maar een echte opleving. Nu kunnen we constateren dat de VVD de langst zittende regeringspartij van de afgelopen decennia is en dat ze op de golven van het neoliberale tijdperk een ongekende positie heeft bereikt.

Het is uit strategische, maar ook inhoudelijke overwegingen begrijpelijk dat de PvdA

haar koers vanaf de jaren tachtig enigszins in liberale richting heeft bijgesteld. Achteraf is het onthutsend om te constateren hoe weinig eigen identiteit in die bijstelling zichtbaar is gebleven. Misschien kan de partij daarvan iets leren nu het neoliberale tijdperk over zijn hoogtepunt heen is. Wie weet waar de partij over vijftig jaar staat.

Tussen vertegenwoordigen en besturen

Er is nu een nieuwe tegenstrever, het populisme: schijnbaar een vooral nationale aangelegenheid, maar in feite de meest Europese politieke beweging die er momenteel is, vooral in zijn rechtse, nationalistische variant. Kort gezegd zeggen populistten dat de elite niet deugt, dat de wijsheid van het gewone volk gevolgd moet worden en dat daarom de wil van dat volk ongehinderd moet doorklinken en zelfs regeren.

Als lezer word je wel een beetje moe van al die analyse over hoe goed het toen was en hoe slecht nu

Om allerlei redenen stond de PvdA nogal onthand tegenover de Nederlandse versie daarvan: Pim Fortuyn en later Geert Wilders. De reacties varieerden tussen geschrokken aanpassing – hup, de oude wijken in, harder standpunt over immigratie en integratie – en waarschuwen voor bedreiging van de democratie – van Melkert in 2002 tot Spekman op de zeventigste verjaardag van de partij.

Voor de partij als vereniging ligt de uitdaging echter ergens anders. PvdA-politici hebben er wel een enkele keer op gewezen dat het populisme niet alleen maar verkeerd is, maar dat verdient nadere uitwerking. In haar mooie

Henk te Velde *Er is zoveel meer dan het verleden*

artikel 'Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy' wees de Britse politiek filosofe Margaret Canovan er in 1999 al op dat populisme bij democratie hoort.² Democratie kent twee gezichten: enerzijds bestuur en het regelen van de dingen, anderzijds de dromen van het volk.

Populisme negeert de eisen die het eerste aspect stelt en zet alle kaarten op het tweede. Want wat je er ook van vindt, het element van wensdroom, utopie en geloof in de politiek zit sterk in het populisme. Als de elite niet corrupt was, zouden we zo de grenzen kunnen sluiten, iedereen buiten houden, uit Europa stappen en ons eigen eiland bouwen en nog

De PvdA heeft juist op lokaal niveau veel te zoeken

gelukkig en welvarend zijn ook! De reactie van PvdA-politici daarop maakt de indruk van een soort redelijk alternatief: wijzen op bestuurlijke realiteit, fatsoen en rechtsregels. Dat is allemaal mooi, maar het zit wel op de regelkant van de democratie. Waar is de droom?

Van het populisme kun je leren dat dat niet een heel verhaal hoeft te zijn, maar slechts een fatsoenlijk bestaan nastreven is te mager. Het moet gaan over de lange termijn én over concrete doelen — zoals historicus Adriaan van Veldhuizen onlangs op een bijeenkomst over zeventig jaar PvdA in Leiden bepleitte. Dat is meer dan alleen de 'waarden' die daarvoor het uitgangspunt vormen nog eens oprakelen.

Als je die doelen niet hebt, kom je uit bij de 'Wouter-tapes' van 2006 waarin,³ zoals Voerman en Becker schrijven, Bos 'tevergeefs zoekt naar een kernboodschap voor de partij'. Dat moet hij als leider ook niet doen, daar ligt een taak voor de vereniging, als die tenminste niet aan de leiband van de bestuurders wil lopen.

Het betekent niet dat leiderschap niet belangrijk is, dat is het wel — electoraal én moreel — zoals dezelfde Wouter Bos in 2003 even mocht proeven. Van het populisme kun je leren dat leiderschap bestuurlijke uitstraling moet vermijden. Dat wil zeggen technocratie. Het gaat er niet om dat de bestuurders de barricades op moeten, maar dat ze, nu de partijtraditie weinig houvast meer geeft, een moreel baken bieden: vertrouwen inboezemen, een moreel appèl, geen abstracte vergezichten, maar concrete doelen en een verhaal dat óók de emotie raakt.

Van wethouders- naar burgemeesters-socialisme

Bij leiderschap denkt iedereen meteen aan de landelijke partijleider, maar er is meer. *Zeventig jaar Partij van de Arbeid* vestigt ook de aandacht op de lokale context. In de steden draait het qua leiderschap inmiddels minder om wethouders dan om burgemeesters. Zij laten zien dat de PvdA juist op lokaal niveau veel te zoeken heeft: een concrete omgeving waar ideaal en praktijk verbonden worden en moreel leiderschap veel gewicht in de schaal legt.

Meer dan bijvoorbeeld de VVD profiteert de PvdA van de kracht van dit lokale leiderschap. Dat heeft met kwaliteit te maken — Van der Laan, Aboutaleb, en ook Lenferink in een minder grote stad — maar dat rustig sociaal-democratisch leiderschap zich uitstekend kan profileren in de huidige stedelijke context speelt eveneens mee. De wereld op lokaal niveau biedt blijkbaar veel gelegenheid om te tonen waar sociaal-democraten voor staan.

Keert de sociaal-democratie daarmee terug naar haar 'wortels' en haar traditie? Ik hoop van niet, want na tien keer vanuit wisselend perspectief hetzelfde riedeltje 'van bloei tot crisis' te hebben gelezen, ben ik tot de conclusie gekomen dat het verhaal over de traditie uitgeput is. Het leidt zelfs bij een zakelijk-wetenschappelijk boek als dit onwil-

Henk te Velde *Er is zoveel meer dan het verleden*

lekeurig tot nostalgie en somberheid over het heden. Wie traditie als uitgangspunt neemt komt immers per definitie tot de gedachte dat het vroeger beter was. Niet doen dus. Het verleden blijft natuurlijk bron van kennis en

inspiratie, maar het is niet de maatstaf, laat staan het enige verhaal dat er over de partij te vertellen is. En als ik dat als historicus al vind, dan moeten actieve partijleden dat toch wel met me eens zijn.

Noten

- 1 Frans Becker & Gerrit Voerman (red.) (2016), *Zeventig jaar Partij van de Arbeid*.
- 2 Margaret Canovan (1999), 'Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy', in: *Political Studies* (1999), XLVII, pp. 2-16.
- 3 Zie tegenlicht.vpro.nl/afleveringen/2006-2007/de-wouter-tapes.html.